

Kenniscentrum Begrijpend Lezen

Voor u gelezen in 2017

Samenvattingen van actueel internationaal wetenschappelijk onderzoek

www.kenniscentrumbegrijpendlezen.nl

Maat, de, P. (2017). Leesprogramma's voor zwakke lezers in het voortgezet onderwijs: wat werkt? In J. van der Hoeven & S. Rietdijk (Eds.), *Voor u gelezen in 2017. Begrijpend lezen en basisvaardigheden. Samenvattingen van actueel internationaal wetenschappelijk onderzoek* (pp. 25-30). Rotterdam: Kenniscentrum Begrijpend Lezen

Leesprogramma's voor zwakke lezers in het voortgezet onderwijs: wat werkt?

Paul de Maat

Voor u gelezen:

Baye, A., Lake, C., Inns, A., Slavin, R.E. (2016). Effective Reading Programs for Secondary Students. Ariane Baye, Cynthia Lake, Amanda Inns, Robert E. Slavin (2016). *Best Evidence Encyclopedia*. <http://www.bestevidence.org/>

Welke programma's werken voor zwakke lezers in het voortgezet onderwijs?. Dat was de vraag die in een overzichtsstudie werd beantwoord. Daartoe werden 49 leesprogramma's gecategoriseerd en geanalyseerd. Uit de resultaten bleek dat tutoring (onderwijs aan groepjes van meestal maximaal vier leerlingen) en samenwerkend leren het meeste effect hadden. De auteurs verklaren dit met een motivatiefactor - leerlingen bouwen een goede band op met de docent, of hebben die al met hun klasgenoten - en met een personalisatiefactor - de docent kan zijn onderwijs in een klein groepje individueel afstemmen op de leerbehoeftes van de leerlingen, en leerlingen die samenwerken kennen elkaars vaardigheden en kunnen elkaar daardoor op maat helpen -. Veel programma's met een traditionelere opzet, bijvoorbeeld het trainen van meta-cognitieve vaardigheden hadden voor deze leerlingen weinig tot geen effect.

Inleiding

In de Verenigde Staten heerst bezorgdheid over de leesprestaties van leerlingen in het voortgezet onderwijs (middle en high school). Meer

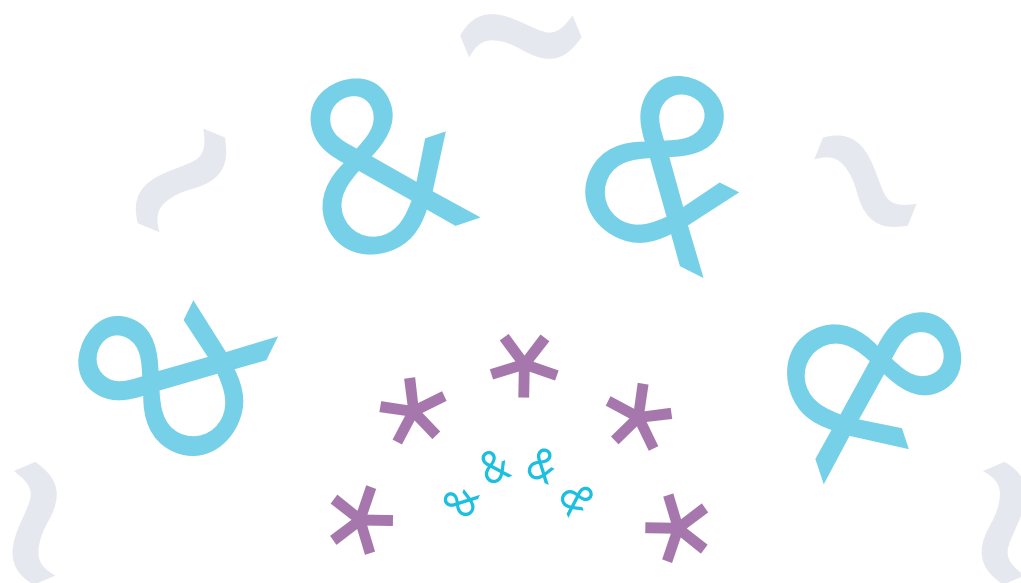
dan 30% van de leerlingen haalt het beoogde leesniveau niet. Dit beeld is herkenbaar voor Nederland. Ondanks alle inspanningen van de

afgelopen jaren is de leesvaardigheid van Nederlandse 15-jarigen niet zichtbaar verbeterd (PISA 2012). Sterker nog: slechts 24% van de vmbo-brugklassers bestempelt zich als goede lezer (Jolles e.a., 2013).

Idealiter zorgt het basisonderwijs ervoor dat leerlingen wanneer ze naar het voortgezet onderwijs gaan, voldoende leesvaardig zijn om in het voortgezet onderwijs succesvol te kunnen functioneren. Maar dit blijkt niet zo eenvoudig. Het voortgezet onderwijs zoekt daarom wegen om de leesvaardigheid van leerlingen op een hoger niveau te brengen.

De noodzaak van een nieuwe overzichtsstudie naar leesonderwijs in het voortgezet onderwijs

Op het gebied van leesvaardigheidsonderwijs zijn al eerder overzichtsstudies, ook wel reviews genoemd, verschenen. Een review van Slavin (2008) toonde aan dat samenwerkend leren en andere lesinnovaties het meeste effect hadden. Ook Herrera (2016) vond in een review sterke effecten voor samenwerkend leren evenals voor aanpakken met uitgebreide training voor docenten. In alle tot nu toe verschenen reviews zijn echter enkele nieuwe leesprogramma's niet opgenomen, omdat de resultaten ervan tijdens het onderzoek nog niet beschikbaar waren. Doel van deze review is een overzicht van effectieve aanpakken te geven op basis van een grotere verzameling van programma's en onderzoeken dan voorheen.

Verschillende leesprogramma's

Omdat de auteurs uitspraken wilden kunnen doen over welke typen leesprogramma's effect zouden hebben, werden alle programma's in een specifieke categorie ingedeeld. De auteurs gaven daarnaast bij elke categorie aan waarom het te verwachten was dat programma's in deze categorie effect zouden hebben. De tabel hieronder geeft de categorie, de kenmerken en de verwachtingen.

Tabel 1: Typen leesprogramma's met hun kenmerken en de verwachtingen

1. Leraar werkt met kleine groep (tutoring)	Onderwijs in een-op-een-situaties of in kleine groepen, meestal maximaal vier leerlingen. Gebruik van verschillende materialen en aanpakken.	Leerlingen ontvangen gepersonaliseerd onderwijs, op hun behoeften afgestemd; er is sprake van een persoonlijke en zorgzame band tussen tutor en leerling.
2. Samenwerkend leren	Leerlingen werken dagelijks in groepen van 4-5, met uiteenlopend niveau. Er wordt van hen verwacht dat ze elkaar helpen, meestal bij het toepassen van metacognitieve leesstrategieën als verhelderen en samenvatten.	Leerlingen zijn gemotiveerd door samenwerking met leeftijdgenoten. Zij worden aangemoedigd, geven en ontvangen uitleg en ontvangen gepersonaliseerde feedback van leeftijdgenoten en van de docent.
3. Programma's op basis van ICT	Verschillende programma's, zowel waarin leerlingen werken met software die hen op maat laat oefenen, als een aanpak waarin leerlingen activiteiten met de docent afwisselen met technologische activiteiten.	Een computerprogramma zal zich aanpassen aan het niveau en snelheid van de leerling; formatieve evaluatie met onmiddellijke feedback; motivatie door het werken met computers is hoog, ook door beloningen die in de software ingebouwd zijn.
4. Metacognitieve Strategie aanpak	Leraren instrueren leerlingen in het toepassen van metacognitieve strategieën zoals bij 2.	Leerlingen die zwak zijn in lezen zijn gebaat bij het leren van specifieke, duidelijk omschreven strategieën.
5. Directe Instructie	Breder dan wat wij als directe instructie kennen. Metacognitieve strategieën, gestructureerd docentgestuurd onderwijs, met aandacht voor teken-klankkoppeling, vloeiend lezen, een snel tempo en frequente toetsing en feedback.	Zwakke lezers hebben baat bij intensieve ondersteuning en sturing van de leraar om hun achterstanden in te halen. Door vaak te toetsen kan de docent steeds op een passend niveau lesgeven.

6. Professionele ontwikkeling	Training van leraren in pedagogische, inhoudelijke en didactische vaardigheden.	De snelste weg naar betere leerprestaties is de kwaliteit van het lesgeven te verhogen.
7. Programma's voor tweede-taalleerders	Leerlingen die Engels moeten leren worden ondersteund bij woordenschatverwerving en de vaardigheid om te lezen en zich uit te drukken in het Engels.	De auteurs noemen hier geen verwachtingen.

Naast deze indeling werden alle programma's en studies ook onderscheiden naar het feit of ze op de specifieke groep zwakke lezers dan wel op klassikaal niveau gericht waren. In het eerste geval werden zwakke lezers in een specifieke groep geplaatst, waarin ze een meestal intensieve training ontvingen, in het andere geval werd een programma ingezet in de hele klas of de hele school. Daarnaast golden de volgende selectiecriteria: het programma werd in meerdere klassen gebruikt; het programma duurde minimaal 12 weken, het programma werd uitgevoerd door docenten en ten slotte werd het tekstbegrip van de betrokken leerlingen gemeten met curriculumonafhankelijke toetsen. In totaal werden 49 leesprogramma's onderzocht, die in 64 onderzoeken werden gerapporteerd en die van hoge kwaliteit waren.

Wat werkt

Veel van de onderzochte programma's om leesvaardigheid van zwakke lezers in het voortgezet onderwijs te verbeteren, bleken betrekkelijk weinig effect te hebben. Echter, programma's uit twee categorieën hadden meer effect dan programma's in de andere categorieën: leren onder leiding van een leraar in een kleine groep (tutoring) en samenwerkend leren. Voor leesprogramma's ondersteund door ICT en professionele ontwikkeling werden ook positieve effecten gevonden, maar die hadden slechts betrekking op enkele programma's binnen de ca-

tegorie.

Wat tutoring betreft verklaarden de auteurs het effect door het gegeven dat deze onderwijsvorm de leraar in staat stelt om een individuele relatie met leerlingen aan te gaan en instructie af te stemmen op individuele behoeften. De effecten bij samenwerkend leren schreven de auteurs toe aan het feit dat deze werkvorm gebruikmaakt van sociale factoren die kenmerkend zijn voor adolescenten. Doordat de teamwaardering gebaseerd is op de vorderingen van alle teamleden, moedigen teamleden elkaar

aan, geven ze elkaar uitleg en kunnen ze anderen om hulp vragen.

Met betrekking tot de categorie ICT-programma's waren er enkele veelbelovende programma's, net als in de categorie professionele ontwikkeling. Veel ICT-programma's zijn adaptief, ze sluiten dus aan bij de leesontwikkeling van leerlingen wat tot hogere leerresultaten kan leiden. Echter, de adaptieve computer blijkt in de onderzochte programma's toch minder effectief dan de

leraar. Voor professionele ontwikkeling waren twee programma's veelbelovend: een nascholingsprogramma dat zich richtte op gedifferentieerde instructie en samenwerkend leren én een programma op het gebied van sociaal-emotionele ontwikkeling gericht op het opbouwen van goede relaties tussen docenten en leerlingen en het van dichtbij volgen van de vorderingen van leerlingen.

Implicaties voor onderwijspraktijk

In deze overzichtsstudie werden leesprogramma's voor zwakke lezers in het voortgezet onderwijs onder de loep genomen. Leesprogramma's met een vergelijkbare invalshoek als in het basisonderwijs, gericht op metacognitieve strategieën, directe instructie en professionele ontwikkeling bleken weinig tot geen effect te hebben. Een herhaling van een dergelijke aanpak in het voortgezet onderwijs lijkt geen kansrijke formule om leerlingen te motiveren of hen een beter zelfbeeld te geven. Geconcludeerd wordt dan ook dat meer remedial teaching in het voortgezet onderwijs waarschijnlijk niet zal werken. De meest succesvolle aanpakken lijken leren in kleine groepen onder leiding van een leraar (tutoring) en samenwerkend leren, waarbij verbondenheid en sociale ontwikkeling een centrale plaats innemen.

Bij onderzochte leesprogramma's zijn daarnaast twee overkoepelende succesfactoren te benoemen:

- De eerste succesfactor is het stimuleren van de motivatie. Een nieuwe uitdagende aanpak, aansluitend bij de leesontwikkeling of leerbehoeften van leerlingen, waardoor leerlingen gaan geloven in hun eigen mogelijkheden en een positief zelfbeeld kunnen

ontwikkelen, en het samenwerken met andere leerlingen zijn hierbij belangrijke aspecten. Een dergelijke aanpak kan gedesillusioneerde leerlingen de overtuiging geven dat dingen deze keer anders zullen lopen, en dat ze deze keer, als ze hun best doen, echte vorderingen zullen maken, misschien voldoende om ervoor te zorgen dat leren iets wordt waar ze trots op zijn en niet iets waarvoor ze zich schamen.

- Personalisatie van het leerproces blijkt eveneens een belangrijke succesfactor. Dat betekent dat met het leesaanbod wordt aangesloten bij de leerbehoeften van één of enkele leerlingen. Dus geen algemene aanpak voor alle leerlingen in een klas, maar een adaptieve aanpak passend bij de leesontwikkeling van de leerling(en). Daarbij zal een tutor (leraar, klasgenoot), als hij weet wat de leerling al kan en wat de volgende stap moet zijn, instructie op maat geven. Hierbij wordt ten slotte opgemerkt dat adaptieve aanpakken in ICT-omgevingen minder effectief zijn dan adaptieve aanpakken door een leraar.

Scholen voor voortgezet onderwijs, die de leesprestaties van zwakke lezers willen verbeteren, zullen dus moeten inzetten op motivatie en gepersonaliseerd leren. Daarbij blijkt uit de meest succesvolle categorieën van leesprogramma's dat investeren in de relatie met de leerling en investeren in sociale aspecten van belang is.

Overige bronnen

Jolles, J., Boersma, I.E., Mol, S.E., & Martens, R. (2013). Ik ben (g)een goede lezer. *Didactief*, 42(7), 4-5.

OECD (2013). Pisa 2012 results in focus: *What 15-year-olds know and what they can do with what they know*. Te vinden op: <http://www.oecd.org/pisa/keyfindings/pisa-2012-results-overview.pdf>.

Herrera, S., Truckenmiller, A.J., & Foorman, B.R. (2016). *Summary of 20 years of research on the effectiveness of adolescent literacy programs and practices*. Washington, DC: U.S.

Department of Education.

Slavin, R.E., Cheung, A., Groff, C., & Lake, C. (2008). Effective reading programs for middle and high schools: A best evidence synthesis. *Reading Research Quarterly*, 43 (3), 290-322.